

6. Мамардашвили М. *Етика мислення* / М. Мамардашвили. - М., 2000. - 143 с.
7. Сисоєва С.О. *Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу* / С.О. Сисоєва // *Компетентнісно зорієнтована освіта: якісні виміри: монографія* / редкол.: Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Сисоєва С. О., Чернуха Н. М., Терентьєва Н. О. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – 368 с.
8. Фромм Э. *Гуманістичний психоаналіз* / Э. Фромм. - СПб. : Питер, 2002. - 544 с.

ЧЕРНУХА НАДЕЖДА НИКОЛАЕВНА, ГУК ОЛЬГА ФЕДОРОВНА.

Социальное воспитание в современном украинском социуме: реалии, опыт, перспективы.

В статье предложены теоретические и практические аспекты социального воспитания в современном украинском социуме с позиции вызовов современности. Выделены роль гуманитарного образования и интеграционных процессов в современном процессе социального воспитания. Предложены векторы социально-педагогической практики по социальной воспитания. Определены реалии, опыт и перспективы социального воспитания.

Ключевые слова: социальное воспитание, гуманитарное образование, интеграционные процессы, векторы успеха, социальные ценности.

CHERNUKHA NADIIA, GUK OLGA. *Social education in the modern Ukrainian society: realities, experience, perspectives.*

The article describes the theoretical and practical aspects of social education in the modern Ukrainian society from the point of view of the present challenges. The role of humanitarian education and integration processes in the modern process of social education is highlighted. Vectors of social-pedagogical practice concerning social education are offered. Realities, experience and perspectives of social education are outlined.

Key words: social education, humanistic science, integrative processes, vectors of success, social values

УДК37.013.42

Чуйко О.В.

**ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНІ ПРАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ
СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УНІВЕРСИТЕТІ**

Стаття присвячена проблемі освітньої підготовки фахівців зі спеціальності «Соціальна педагогіка» у контексті сьогодення. Вказується на відсутність системної моделі підготовки у вітчизняному освітньому просторі вищої школи, обґрунтовується ідея розвитку і формування особистісної зрілості як головного новоутворення особистості професіонала. Визначено сутність професійно-орієнтованих практик як важливого засобу освітньої соціалізації

студентів. Викладається основний зміст, принципи і способи упровадження професійно-орієнтованих практик: волонтерської, дослідницької, проектної і організаційно-управлінської. Наводиться приклад упровадження проектної практики на третьому курсі.

Ключові слова: професійно-орієнтовані практики, особистісна зрілість, особистісні здатності, професійні компетентності, освітня соціалізація, професійні задачі.

У 2015 році в Україні відбулись зміни у переліку наукових спеціальностей, згідно яких «Соціальна педагогіка», яка на той час позиціонувалась як окрема галузь педагогічної науки, була віднесена (або перенесена) до галузі наук «Соціальна робота». Не вдаючись до аналізу доцільності даного акту, тим не менш доводиться визнати факт про ті виклики (морального, інтелектуального, організаційного характеру), які постали перед освітянами вищих навчальних закладів і які «підштовхнули» на переосмислення і переорієнтацію напрямів освітньої підготовки соціальних педагогів. Ще у 2011 році вийшла стаття фундатора соціальної педагогіки в Україні О. В. Безпалько «Соціальна педагогіка та соціальна робота у сучасному освітологічному просторі» [1], в якій методологічно виважено проводиться порівняльний аналіз цих двох галузей наукового знання, які різняться, на думку автора, за своїми метою, предметом, задачами, об'єктом, функціональними повноваженнями спеціалістів (соціальних педагогів і соціальних працівників). Спільним для цих галузей є їх функціонування «у системі соціальної дійсності, представленій такими підсистемами, як суспільство–людина, соціальне середовище–особистість, людина–людина, людина–соціальна група, людина –соціальні інститути», проте «перспективні вектори розвитку» соціальної педагогіки і соціальної роботи, на її думку, залишаються невизначеними. Чи настала ця визначеність тепер? Як і наскільки враховує сучасна професія соціального педагога той соціальний запит, який формує сьогодні суспільство?

Проблеми професійної підготовки соціальних педагогів традиційно обговорюються на шпальтах наукових періодичних видань України (Р. Х. Вайнола [3], А. Й. Капська [4], О. Ю. Міхеєва [6], Л. І. Міщик [7], Г. М. Олійник [8], В. А. Поліщук [9], Л. І. Романовська [10], С. Я. Харченко [11], О. В. Філь [12], Т. І. Шанскова [13] та ін.). Не зупиняючись на деталізації авторських напрацювань, у яких в цілому утверджується думка про підготовку соціальних педагогів, які мають бути здатними створювати умови для «саморозвитку, самоствердження особистості, підтримки й стимулювання людини до активної життєдіяльності» [8, с. 128], тим не менш визнається, що наразі існують як різні моделі підготовки фахівців у цій галузі у вітчизняних університетах, так і «певні суперечності» [12], які потребують системного підходу, і, що фактично «система соціальної освіти перебуває на стадії реформування в Україні, виступаючи як свого роду освітня інновація» [10, с. 224].

Зважаючи на історичний контекст виникнення соціальної педагогіки, особливості розгортання соціально-педагогічних практик в різних країнах, варто зауважити, що її місія завжди залишалась незмінною – відображення і реагування

на соціальні настрої у суспільстві, забезпечення функції агента між індивідом і соціумом у напрямку до його гармонізації і гуманізації. Важливим у цьому зв'язку, як зауважують зарубіжні дослідники, є те, «що характеризує соціальну педагогіку на практиці» - і воно «залежить не від того, що робиться, а про те, як це робиться і з яким обґрунтуванням» [16]. Виділений аспект вказує на динамічність соціальної педагогіки і орієнтованість на процес, постійний пошук і вдосконалення практик, спрямованих на допомогу і підтримку особистості в її становленні і розвитку в актуальному для неї контексті життя.

Професія соціального педагога належить до класу соціономічних професій, специфіка якої полягає у несумісності із формалізованими рамками вимог і нормативних обмежень, її зміст є особистісним за своїм характером; вона не відчужується від її виконавця, а навпроти, сама людина стає засобом здійснення професійних дій завдяки власним психічним особистісним властивостям і здібностям (Г. О. Балл, О. Ф. Бондаренко, В. Т. Кудрявцев, О. Є. Сапогова, В. О. Толочек, Ю. Є. Якуніна, С. Maslach та ін.). Відповідно, важливим завданням освітньої підготовки майбутніх соціальних педагогів є формування «спеціальних органів чуття» на розпізнавання, виокремлення, прогнозування, конструювання і управління проблемами людини в соціумі. А звідси, вимоги до розвитку важливої суб'єктної якості випускника, його «особистісної зрілості», яке, на нашу думку, є головним особистісним новоутворенням, що виявляється у особистісній здатності до розв'язання професійних задач, спрямованих на реструктуризацію психічної та соціально-психологічної реальності в інтересах суб'єкта допомоги [15].

Мета статті полягає у висвітленні механізмів формування особистісних здатностей студентів, як чинника виконання професійних дій, через включення в спеціально організовані професійно-орієнтовані практики.

На думку німецького соціолога К. Манхейма, освіта «формує не людину взагалі, а людину в даному суспільстві і для цього суспільства» [5, с. 45]. Іншими словами, вона володіє потужним ресурсом забезпечувати підготовку випускника не до практичної діяльності як такої, а до будь-якої *практики* у професійній діяльності, яка є квінтесенцією професійних смислів, цілей, цінностей і способів допомоги людині, яка потребує відновлення соціальних зв'язків із соціумом.

Практика – це досить динамічна, гнучка і, водночас, корпоративна сфера. З огляду на соціальну роботу і соціальну педагогіку сьогодення, можна констатувати сформований суспільний запит щодо практик клінічної соціальної роботи, інклюзивної освіти, медіатехнологій, соціального підприємництва тощо. Яким чином можливе розгортання практик в системі університетського навчання? Через упровадження професійно-орієнтованих практик, які у «згорнутому» вигляді володіють змістом майбутньої професійної діяльності. *Професійно-орієнтовані практики - це різновид самостійної діяльності студентів у спеціально організованому професійному середовищі з метою пошуку і апробації професійних способів дій, пізнання внутрішньої специфіки професійної діяльності як умови напрацювання особистісного досвіду у майбутній професії.*

Ми виділяємо чотири типи професійно-орієнтованих практик: волонтерську, дослідницьку, проектну та організаційно-управлінську.

Означені види професійно-орієнтованих практик розгортаються у «позанавчальному» форматі, тобто вони не внесені до навчального розкладу занять, але як особистісне включення в ці практики, так і результати - фіксуються у наукових роботах студентів: волонтерська, дослідницька, проектна у курсових роботах; організаційно-управлінська – у дипломних роботах (на IV і VI курсах).

Додатковими різновидами професійно-орієнтованих типів практик є комунікативна, ігрова та практики групової роботи, які володіють професійним змістом і відповідають освітньо-соціальним потребам студентів.

У таблиці відображено змістові характеристики основних та додаткових професійно-орієнтованих практик в університеті. Їх освоєння відбувається через включення до відповідних різновидів діяльностей, які в акумульованому вигляді володіють професійним змістом. Відповідно, кожна із цих діяльностей охоплює перелік професійних задач, розв'язання яких забезпечується особистісними здатностями, які у своїй сукупності утворюють ядро особистісної зрілості суб'єкта професійної діяльності.

Таблиця 1.

Типи професійно-орієнтованих практик

Типи професійно-орієнтованих практик	Види діяльностей	Професійні задачі	Особистісні здатності
Основні			
Волонтерські	Акції Благодійницькі заходи Фандрайзинг	Включення в контекст вирішення соціальної проблеми індивіда, групи, суспільства	Психоемоційний самоконтроль Безоцінне ставлення Професійна емпатія
Дослідницькі	Спостереження Діагностика Моніторинг Експертне оцінювання	Вивчення особливостей життєдіяльності різних соціальних груп і верств, соціального становища, соціального благополуччя, специфіки соціокультурного простору	Постановка дослідницьких задач Проведення процедури дослідження Аналіз соціальних проблем Робота в дослідницьких командах
Проектні	Проектування Моделювання Прогнозування Реалізація проекту	Розробка та упровадження соціальних проектів, спрямованих на зміну соціальної дійсності	Прогнозування та моделювання соціальної ситуації Усвідомленість обмежень Визначення цілей

			Рефлексія способів дій
Організаційно-управлінські	Організація професійних груп Створення команди Лідерство	Пошук шляхів підвищення ефективності соціально-педагогічних інтервенцій на рівні індивіда, групи, сім'ї, громади	Зовнішнє позиціонування Активізація ресурсів Прийняття рішень Цілепокладання
Додаткові			
Комуникативні	Фасилітація Модерація Медіація Медіа-комунікація	Налагодження комунікації з метою надання професійної допомоги і підтримки різним категоріям населення	Встановлення контакту Упередження і розв'язання конфлікту Здійснення впливу Розпізнавання маніпуляцій
Ігрові	Симуляційні ігри ОДГ (оргдіяльнісна гра) Соціальний театр Соціальне кіно Соціальна анімація	Упровадження ефективних засобів взаємодії з клієнтськими групами з метою емоційного включення останніх в процеси конструювання самозмін і саморозвитку	Виявлення спонтанності і креативності Адаптивна гнучкість Володіння мовою тіла Діалогічність Нестандартність прийняття рішень
Групової роботи	Тренінг Групи зустрічей Групи підтримки Клуби Проектні групи	Напрацювання досвіду участі та організації діяльності малих груп, як середовища захисту, підтримки та розвитку індивіда	Організація взаємодії Сенситивність Управління груповими процесами

Для прикладу представимо опис упровадження проектних практик на третьому курсі.

На початку проектної практики студенти опановують теорію і практику соціального проектування як специфічної технології соціальної роботи, що передбачає зміну або трансформацію об'єкта з метою покращення його якісних характеристик із соціально-орієнтованим фокусом. Таким об'єктом може бути матеріальна або духовна цінність, яка має просторово-часові і ресурсні межі, але

вплив якого на людей визнається позитивним за своїм соціальним призначенням. Виходячи із специфіки змісту діяльності фахівців соціономічних професій, проектування повинно зачіпати соціальне середовище людини, виступати у якості конструювання соціального майбутнього.

Освоєння технології соціального проектування відбувається поетапно. Кожен із етапів має чітко зафіксовані часові і змістові рамки.

- I етап – знайомство із технологією соціального проектування, яке відбувається в процесі освоєння навчальної дисципліни «Основи соціального проектування» (курс введено до навчального плану професійної підготовки).

- II етап – комунікативний тренінг для студентів 3 курсу, який має не меті знайомство і розпізнавання соціальних інтересів і особистісних ресурсів кожного члена групи, формування проектних команд і визначення головних цілей соціальних проектів.

- III етап - вивчення досвіду упровадження соціальних проектів. На цьому етапі студенти працюють у складі сформованих команд, аналізують існуючий досвід вирішення соціальних проблем у полі тієї проблематики, яка зацікавила студентів.

- IV етап - написання соціального проекту проектною командою, що передбачає технологічне оформлення основних цілей і задач соціального проекту за технологією SWOT – аналізу (визначення сильних і слабких сторін проекту, а також можливостей і загроз, які надходять із зовнішнього середовища). Як правило, в студентській групі складається 3-5 проектних груп, кожна групу курує викладач кафедри, який має відповідне навчальне навантаження.

- V етап - презентація ідей проекту на кафедрі. На цьому етапі відбувається обговорення ключових ідей проекту, рефлексія напрацьованого змісту у експертному середовищі викладачів кафедри. Як правило, після обговорення на кафедрі проекти направляються на доопрацювання і «шліфування» змісту проектними групами.

- VI етап - проведення зовнішньої експертизи через подачу проектних заявок до організацій - грантодавців (н-д, Британська Рада). У разі проходження і отримання позитивного відгуку, проектні команди отримують фінансування для реалізації проекту. Цей компонент є надзвичайно відповідальним для студентів, оскільки вказує на соціальну значимість розробленої ними проектною ідеєю, з іншого боку – створює умови для оволодіння навичками фінансової культури у проектній діяльності.

- VII етап – реалізація проекту. Тривалість соціального проекту визначається цілями, наявністю ресурсів, особливостями потенційної поведінки споживачів. Як правило, він триває 3-4 місяці.

- VIII етап - звіт про виконання і завершення проекту. Цей етап виглядає як захист курсових робіт (у традиційному розумінні), але у даному випадку йдеться про оголошення результатів упровадження соціальних проектів перед експертною комісією кафедри. Для оцінювання ефективності проекту використовуються визначені раніше кількісні і якісні критерії. Співставлення очікуваних та фактичних результатів проекту визначає ефективність виконаної діяльності та є

основою для вироблення пропозицій щодо корекції проекту, які також подаються у звіті.

Оскільки проектна діяльність передбачає груповий формат роботи, то захист проекту теж має командний характер. Загальна оцінка кожного члена проектної групи складається із двох частин: 60% загальної оцінки становить кількість балів, яку студенти надають самостійно кожному із учасників (виходячи із оцінки участі в реалізації проекту, починаючи з моменту розробки проектної ідеї до завершення реалізації), а 40% - це бали, які отримує проектна група від експертної комісії кафедри, враховуючи думку наукового керівника проекту.

Таким чином, включення студентів в реальну практику соціального проектування, актуалізує проблему відповідального ставлення до виконуваної діяльності (в освітньому і виробничому значеннях). Конкретна людина (а не абстрактне поняття), зумовлює необхідність активізації особистісних ресурсів, усвідомлення обмежень, прийняття рішень, що є атрибутами психологічно зрілої людини.

Обов'язковим елементом звіту є рефлексивний аналіз особистісних та професійних змін учасника проектної групи, оцінка результатів власної участі в роботі над проектом, фіксація набутих компетентностей.

Аналіз реалізованих проектів студентами демонструє набуті компетенції. Серед них: підбір та наснаження молодіжних лідерів; вивчення ситуації (проведення досліджень, опитування); опанування методами навчання (лекції, бесіди, тренінги, практичні заняття, відеолекторії); консультування (індивідуальне, групове); проведення інтерактивних заходів (диспути, дискусії, круглі столи); розробка та підтримка інформаційних ресурсів: сайтів, ФБ сторінок тощо; опанування методів роботи у громаді: перфоменси, вуличні акції, акції громадянського звучання, інформування, інтерактивні психологічні театри; організація, підтримка груп взаємодопомоги, гуртків, клубів, екскурсій тощо; проведення дозвілльєво-рекреаційних заходів: дитячі табори, зимові та літні школи для студентів; розробка нормативних актів, їх обговорення та лобювання.

Таким чином, включення студентів в професійно-орієнтовані проектні практики дозволяє зробити процес формування особистісних здатностей системним і послідовним:

а) очевидною стає особистісна залученість (включеність) студентів до освоєння змісту майбутньої професійної діяльності;

б) відбувається становлення суб'єктності професіонала, атрибутом якої є висока соціальна активність, спрямована на перетворення соціального середовища у відповідності із заданими цілями;

в) здатності, отримані в ході «діяльнісного освоєння» різного роду професійно-орієнтованих практик, сприяють становленню особистісної зрілості майбутнього професіонала.

Упровадження професійно-орієнтованих практик дозволяє розв'язати важливу проблему сучасної освіти - подолання відчуженості освіти від реальних запитів суспільної практики. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаються у розробці діагностичних критеріїв ефективності упровадження

професійно-орієнтованих практик в систему освітньої підготовки соціальних педагогів.

Використана література:

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка та соціальна робота у сучасному освітологічному просторі // *Освітологічний дискурс.* - 2011. - № 1 (3). – С. 14-21.
2. Бочарова В.Г. Профессиональная социальная работа: личностно-ориентированный подход. – М.: Центр социальной педагогики, 1999. – 214 с.
3. Вайнола Р.Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: [монографія] / Р.Х. Вайнола; за ред. С.О. Сисоєвої. – Запоріжжя: Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2008. – 460 с.
4. Капська А.Й. Соціальна робота: навч. Посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
5. Манхейм К. Избранное: Социология культуры. – М.; СПб.: Университетская книга, –2000. –501 с.
6. Міхеєва О. Ю. Деякі особливості підготовки соціальних педагогів в Україні [Ел.ресурс: <http://enpuii.npu.edu.ua/bitstream>].
7. Міщук Л.І. Професійна підготовка соціального педагога. –Запоріжжя. 1996.- 104.с.
8. Олійник Г.М. Теоретичні засади професійної підготовки соціальних педагогів // *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія. Педагогіка, соціальна робота.* Випуск 21. – С. 128-130.
9. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах не-перервної освіти. – Тернопіль: ТНПУ, 2006. – 424 с.
10. Романовська Л.І. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності та позитивні тенденції такого процесу в Україні// *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»,* - №2(8)/2013. – С. 224-22.
11. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности. – Луганск: Альма-матер, 1999. – 138 с.
12. Філь О. Аналіз проблеми професійної підготовки соціальних педагогів у вищій школі // *Витоки педагогічної майстерності.* – 2012. Випуск 10. – С. 303-306.
13. Шанскова Т.І. Модель професійної підготовки соціальних педагогів в умовах здобуття другої вищої освіти [Ел.ресурс: <http://eprints.zu.edu.ua>]
14. Шмачилина С.В. Формирование исследовательской культуры социального педагога. Авт-т ...д-ра педагогических наук. 13.00.01 — *Общая педагогика, история педагогики и образования.* - Тюмень, 2006.
15. Чуйко О.В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях: [монографія] / О.В. Чуйко – К.: АДЕФ – Україна, 2013. – 280 с.
16. Smith, M. K. (2009) 'Social pedagogy' in the encyclopaedia of informal education, [Електронний ресурс:<http://infed.org/mobi/social-pedagogy-the-development-of-theory-and-practice>]

ЧУЙКО ЕЛЕНА ВАСИЛЬЄВНА. *Профессионально-ориентированные практики в подготовке социальных педагогов в университете.*

Статья посвящена проблеме образовательной подготовки специалистов по специальности «социальная педагогика» в контексте современности. Указывается на отсутствие системной модели подготовки в отечественном образовательном пространстве высшей школы, обосновывается идея развития и формирования личностной зрелости, как главного новообразования личности профессионала. Определена сущность профессионально-ориентированных практик, как важного средства образовательной социализации студентов. Излагается основное содержание, принципы и способы внедрения профессионально-ориентированных практик: волонтерской, исследовательской, проектной и организационно-управленческой. Приводится пример внедрения проектной практики на третьем курсе.

Ключевые слова: профессионально-ориентированные практики, личностная зрелость, личностные способности, профессиональные компетентности, образовательная социализация, профессиональные задачи.

CHUIKO OLENA. *Professional-oriented practices in the training of social pedagogues at the university.*

The article is devoted to the problem of educational training of specialists in the specialty "social pedagogy" in the context of modernity. The absence of a system model for the preparation of higher education in the domestic educational space is pointed out, the idea of the development and formation of personal maturity as the main new formation of a professional person is grounded. The essence of professionally-oriented practices is defined as an important means of educational socialization of students. The main content, principles and ways of implementing professionally oriented practices are described: volunteer, research, project and managerial. An example of the introduction of project practice in the third year is given.

Key words: professionally oriented practices, personal maturity, personal abilities, professional competencies, educational socialization, professional tasks.

УДК 378:[37.013.42-051:159.947.5]

Шимко І. М., Талаш І. О.

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ЯКІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті розкрито зміст поняття «соціальна компетентність» з позицій різних наукових підходів, визначено основні чинники формування соціальної компетентності особистості. Соціальна компетентність розглядається як невід’ємна і сутнісна характеристика процесу соціалізації особистості, її професійного становлення. Обґрунтовано доцільність використання рольового підходу в процесі опанування соціальними знаннями, подано зразки завдань на